

***Rome and the Black Sea Region. Domination, Romanisation, Resistance, Black Sea Studies 5*, edited by Tønnes Bekker-Nielsen, Aarhus University Press, 2006, 186 p.**

Centre for Black Sea Studies a fost înființat în luna februarie, 2002. Ca centru de cercetare interdisciplinară are scopul de a studia lumea circumpontică, prin accentuarea relațiilor etnice, a contactelor culturale și economice, a fenomenelor politice și sociale din zona de legătură dintre Europa și Asia.¹ Activitatea acestuia s-a remarcat și prin organizarea de conferințe internaționale, fiecare cu o temă privitoare la spațiul pontic. Unele comunicări, prezentate în acest context, au fost publicate în seria *Black Sea Studies* (BSS), care a ajuns de curând la numărul 7. Am ales să prezentăm BSS 5, apărut în anul 2006.

Rome and the Black Sea Region. Domination, Romanisation, Resistance reunește nouă articole, inițial comunicări susținute la cea de-a V-a Conferință Internațională a centrului amintit, care a avut loc la Esbjerg, între 23-26 ianuarie 2005. Asemenea conferinței, volumul are ca fir conducător tema „Impactul Romei asupra spațiului circumpontic”.

Tønnes Bekker-Nielsen, editorul lucrării, în *Introducere*, familiarizează cititorul cu domeniul și punctele de abordare folosite de autorii articolelor. Esențial pentru înțelegerea raporturilor lumii romane cu zonele din jurul Mării Negre este sistematizarea lor în trei termeni cheie, anunțați încă din titlu. Aceștia sunt însoțiți de câteva detalii geografice și cronologice, care creează premisele proiectării fenomenelor tratate în contextul mai larg al istoriei romane.

Dimensiunile clarificate de T. Bekker-Nielsen se referă la trei noțiuni interconectate: dominația (cucerirea romană), romanizarea (ca justificare a dominației) și rezistența (ca răspuns la romanizare). Fraza aleasă de T. Bekker-Nielsen pentru a caracteriza raporturile Romei cu spațiile supuse și pentru a ilustra universalitatea și valabilitatea acestui tipar în orice perioadă și în orice spațiu, este foarte potrivită pentru întreg conținutul volumului: „all history is contemporary history” (Benedetto Croce). Într-adevăr, autorii prezintă, ca analogii la subiectele tratate, exemple similare din modernitate și contemporaneitate.

Articolele sunt organizate în funcție de conținutul lor și se succed logic dând cursivitate și unitate volumului.

În primul, *From Kingdom to Province: Reshaping Pontos after the Fall of Mithridates VI*, Jacob Munk Højte prezintă etapele parcurse de Pontos, de la un regat cu o viață urbană nesemnificativă, materializată în coloniile grecești de pe țărmul mării, puternic influențate de elenism, la o provincie romană în care urbanizarea a depășit litoralul și a pătruns în interiorul continentului. Autorul analizează schimbările pe care cucerirea romană le-a determinat în regiunea amintită. Prima observație ar fi aceea că densitatea de locuire a crescut, apărând nu numai noi centre urbane, ci și așezări rurale. Observațiile se bazează pe rezultatele cercetărilor arheologice făcute în siturile din zona promontoriului Sinope și din Paphlagonia. O altă schimbare impusă de noua configurație politică

¹ Informații despre activitatea acestu centru, precum și publicațiile sale, în format pdf., pot fi accesate pe site-ul: <http://www.pontos.dk/>

a fost și cea legată de modul de măsurare a timpului. Era bithyno-pontică a fost abandonată poate și din cauza legăturii cu regalitatea (anul de pornire era cel în care Zipoiotes devenise rege al al Bithyniei, în 297/96 a.Chr.). Aceasta nu a fost însă o modificare impusă, ci s-a produs la inițiativa autorităților locale.

Metamorfozele Pontos-ului, în special cele petrecute la nivel social, sunt sesizabile în inscripții, datorită a ceea ce el numește „the epigraphic habit”. Corelând informațiile epigrafice și arheologice cu cele numismatice, autorul concluzionează că în majoritatea orașelor transformările au avut loc concomitent și treptat, chiar dacă unele procese sunt mai puțin vizibile și mai greu de datat.

Liviu Petculescu conturează, în *The Roman Army as a Factor of Romanisation in the North-East Part of Moesia Inferior*, unul din factorii care au purtat romanizarea în teritoriile cucerite, referindu-se la partea de NE a Moesiei Inferior. Sunt tratate în special consecințele cuceririi și reorganizării militare a provinciei. Spre deosebire de spațiul amintit în primul articol, în care prezența militară era redusă, întărirea *limes*-ului moesiatic a presupus și cantonarea de unități auxiliare și chiar legiuni în centrele fortificate aflate pe linia Dunării. Astfel, zona romanizată cel mai puternic a devenit cea întinsă de-a lungul fluviului, spre deosebire de litoral, unde romanii s-au lovit de tradiționalismul orașelor grecești și al teritoriilor lor. Influența militară de pe *limes*-ul danubian, mult mai extinsă, ajungea atât în partea centrală, cât și în cea litorală a Moesiei Inferior. Această implicare a armatei în teritoriile ce țineau de orașele grecești sau de centrele din mijlocul provinciei este ilustrată de izvoarele epigrafice, principala sursă cu care autorul își susține aserțiunile.

Următorul grup de articole surprinde punctele de vedere ale celor cuceriți, modul în care noii veniți erau percepuți și mai ales deschiderea către romanitate sau respingerea sa de către populațiile indigene din provincia romană Bithynia – Pontus.

Astfel, Daniela Dueck introduce și explică în *Memnon of Herakleia on Rome and the Romans* conceptul de *identitate multiplă*, tratat sau numai amintit în încă două din articolele componente ale volumului. Este un fenomen specific mai ales ariei circumpontice, unde tradiția elenistică, bine înrădăcinată în aspectele sociale, culturale, politice, religioase locale, a venit în contact cu cea romană. Existența uneia nu a exclus-o pe cealaltă, populația din zonă fiind perfect adaptabilă și la influențele nou venite, tocmai datorită posibilității de asumare a unei identități multiple: cea locală, cea greacă și cea romană. Și Jesper Majbom Madsen ilustrează capacitatea locuitorilor provinciei Bithynia-Pontus de a avea o „suprastructură” a unei identități deja existente. Însușirea unei identități romane nu aducea cu sine o criză existențială, ci doar completa trăsăturile locale formate anterior. Jørgen Christian Meyer ne oferă un contraexemplu: poporul evreu. Autorul vorbește despre incapacitatea acestuia de a se adapta la noua situație impusă de imperiul roman. Identitatea sa este exclusivă și singulară având la bază motivații religioase – destinul comun dat de Dumnezeu evreilor și cărțile sfinte. Mai multe detalii despre aceste două contribuții vom furniza mai jos, deoarece ținem să păstrăm ordinea stabilită în cuprinsul volumului.

Revenind la articolul Danielei Dueck, amintim câteva aspecte analizate în acesta: opera *Περὶ Ἡρακλείας* a heracleeanului Memnon, al cărei rezumat ne-a

parvenit prin Photios, patriarh al Constantinopolului în secolul IX; evenimentele la care Memnon s-a referit în lucrarea sa (cele relevante pentru Heracleea sunt preponderente); constatările de natură politică, socială, morală pe care acesta le face; asemănări și deosebiri între textul său și cele ale altor autori antici (Strabon) în ceea ce privește relațiile romanilor cu heracleenii și cu alte populații cucerite. Autoarea oferă, deci, imaginea unui heracleean despre patria sa, pe care el o vede ca punct central în raport cu periferia, simbolizată de restul lumii. Perspectiva este opusă cu cea a scriitorilor romani, care văd în provinciile cucerite periferia, iar în Roma centrul.

Jesper Majbom Madsen are ca punct de plecare, în *Intellectual Resistance to Roman Hegemony and its Representativity*, izvoarele literare antice ale autorilor locali din Bithynia-Pontus. Madsen vorbește despre rezistența intelectuală și reprezentanții săi din provincia amintită, manifestată prin mișcarea literară denumită „the Second Sophistic”, între secolele I-III p.Chr. Este numită astfel deoarece promotorii săi s-au inspirat din stilul literar folosit de atenieni mai ales în secolul V a. Chr. Cei care se încadrează în acest curent pledează pentru păstrarea culturii grecești în orașele cu tradiție elenistică din zona menționată, fără să nege cucerirea romană și acceptând unele modificări politice, sociale și religioase aduse de ea. Este într-adevăr o formă de rezistență, nu numai prin conținutul scrierilor ce îi aparțin, ci și prin simplul fapt că, prin numele adoptat, amintește de perioada de aur a literaturii și a culturii grecești în general. Nu este însă o formă de negare sau inadaptare a întregii populații, ci un fenomen izolat, care vine în contrast cu tendința elitei locale de a se considera romană. Astfel, Plutarch, Dion din Prusa și Philostratos din Athena critică influența culturii romane și pe grecii care au îmbrățișat-o uitându-și originile. Ei însă recunosc și acceptă superioritatea militară romană. Arrianus din Athena și Cassius Dion din Nikaia oferă imaginea unor intelectuali locali integrați în sistemul administrativ-politic roman, fiecare deținând funcția de guvernator în diferite provincii. Deși Dion dezaprobă, într-o oarecare măsură, practicarea cultului imperial și critică domnia lui Domitian, el se consideră ca aparținând elitei romane, când folosește pronumele „noi”, pentru rangul senatorial. Aristeides este favorabil romanității apreciind capacitatea Romei și a conducătorilor ei de a menține un imperiu atât de întins, spre deosebire de imposibilitatea de supraviețuire a imperiului constituit de Alexandru cel Mare. Prin urmare, opiniile autorilor antici sunt diferite și nu corespund de fiecare dată cu atitudinea întregii elite locale. Numele romane, preponderente, sunt un indiciu că elita trece printr-un proces de romanizare sub toate aspectele, chiar și sub cel al onomasticii.

La fel ca Højte și Madsen, Thomas Corsten are în vedere, în *The Rôle and the Status of the Indigenous Population in Bithynia*, importanța numelor locuitorilor din Bithynia. Punctul său de vedere este, însă, diferit. Cercetătorul consideră că preponderența numelor romane în inscripțiile funerare ilustrează o schimbare completă a vechii elite, tracă la origine, cu una romană, care acumula din ce în ce mai mult pământ, în defavoarea nobililor indigeni. Procesul de trecere a proprietăților funciare din mâna elitei locale în cea a noii pături romane a început din secolul III a.Chr. și s-a desăvârșit în timpul lui Augustus. Articolul este însoțit și de un *Appendix*, care cuprinde inscripții descoperite la Nikaia, Nikomedia,

Prusa și Kios.

Următoarele două contribuții prezintă, după cum constata T. Bekker-Nielsen în introducere, spațiul circumpontic din perspectiva unor romani stabiliți acolo.

Provincia lui Plinius cel Tânăr, la care se referă articolul lui Greg Woolf, *Pliny's Province*, este Bithynia-Pontus. Izvorul literar folosit este cartea a 10-a a *Scrisorilor* lui Plinius cel Tânăr, care cuprinde corespondența dintre acesta, în calitate de guvernator al provinciei, și împăratul Traian. Din punct de vedere al poziției față de cea de-a zecea carte a *Scrisorilor*, G. Woolf face parte din rândul cercetătorilor care îi contestă caracterul de simplă corespondență personală, pe care Plinius nu a gândit-o ca publicabilă. G. Woolf își argumentează punctul de vedere, concluzionând că scopul volumului epistolar era propagandistic, de oglindire a unei relații perfecte dintre împăratul ideal și guvernatorul ideal. Autorul consideră că Plinius nu prezintă o provincie, ci o creează atent, conturând portrete pozitive ale conducătorilor romani și evitând să amintească și tulburările care au avut loc. În acest mod, scriitorul oferă o imagine parțială și reflectă clar numai atitudinea și ideologia clasei din care face parte.

Cel de-al șaptelea articol, *Local Politics in an Imperial Context*, este semnat de editorul lucrării, T. Bekker-Nielsen. Prin utilizarea izvoarelor scrise, dar și a unor descoperiri epigrafice, acesta distinge patru moduri de a obține influență, respect și anumite facilități în spațiul provincial roman. Prin urmare, direcțiile politicii locale, sunt trasate de tipul de putere deținut:

-*puterea banilor* era exercitată de așa-ziii binefăcători, care își ofereau ajutorul financiar orașelor aflate în criză, provocând, în cele din urmă, acumularea unor datorii imense și imposibilitatea centrelor urbane de a le plăti.

-*puterea micilor funcționari* era importantă datorită funcțiilor cheie pe care le dețineau; ei controlau accesul la superiorii lor; prin prisma permanenței postului ocupat, aveau, de asemenea, avantajul de a cunoaște mai bine situația orașului în care trăiau, spre deosebire de magistrații numiți anual.

-*puterea Romei* se manifesta la nivel judiciar, domeniu în care provincialii intrau cel mai des în contact cu centrul imperiului. Influența Romei în această sferă era asigurată de legăturile avute de nobilii locali cu oficialii romani, relații care îi favorizau în fața legii.

-*puterea zvonului*, cum o numește autorul, era accesibilă oricui, indiferent de statut social, funcție sau avere; utilizarea sa în spațiul asiatic este confirmată în corespondența dintre Cicero și fratele său Quintus.

T. Bekker-Nielsen mai prezintă și două studii de caz, *Reading the Riot Act in Ephesos* și *Friends in High Places*.

În *Cultural Contact and Cultural Change: Colonialism and Empire*, Anne Marie Carstens conceptualizează o serie de sintagme, care pot fi incluse în aria tematică a unui fenomen mai larg, cel al romanizării. Principala rezultată a acestui proces se manifestă atât la nivel material cât și la nivel mental, prin modificări succesive. Metamorfoza se produce datorită influențelor diferite, care îmbracă elementele tradiționale, locale ale unei populații, prin permanent contact cultural. Printre conceptele analizate se numără: cultura, stilul, identitatea (culturală), aculturația etc. Utilizând considerațiile lui Chris Gordon, din *Archaeology and Colonialism-Cultural Contact from 5000 B.C. to the Present* și exemple referitoare la un caz

concret – arta greco-persană, A.M. Carstens concluzionează că ridicarea și menținerea unui mare imperiu nu se pot baza exclusiv pe puterea politică, dominație și supunere, ci și pe puterea creativă pe care o deține cultura.

J.C. Mayer, în *What Have the Romans ever Done for Us? How to win wars and also peace*, tratează două caracteristici ale politicii Imperiului roman, aparent incompatibile, dar în mod surprinzător legate printr-o relație cauză-efect. Nici un imperiu nu poate rezista fără măsuri brutale și coercitive. După cucerire urmează pacea. Dar, poate pacea să fie menținută fără mijloace militare? Se complac oare toate popoarele supuse în această postură de inferioritate, în ciuda avantajelor oferite de cuceritor? Răspunsul dat de autor este negativ, exemplificat și cu evenimentele contemporane din Irak („americanizarea Irakului”). Totuși, lumea antică era una deschisă interconexiunilor culturale. Atât elenismul cât și romanitatea s-au impus în majoritatea cazurilor. Există însă o excepție: poporul evreu, care s-a opus atât elenizării cât și romanizării. J.C. Mayer tratează acest fenomen interesant apelând, după cum am specificat, la conceptul de *identitate multiplă*, dimensiune la care poporul iudaic nu s-a putut adapta. Cercetătorul definește și etapele prin care romanii, prin romanizare, au reușit să construiască o identitate bine conturată, adoptată de cei cucerți, de-a lungul timpului: cucerire (dominație), consolidare, adaptare, integrare deplină.

Apărut într-un format de calitate și în bune condiții grafice, volumul devine un instrument foarte util pentru cei care sunt interesați de istoria spațiului pontic în perioada romană.

Subliniem, de asemenea, importanța inițiativei centrului danez de a aduce laolaltă și de a publica studii ale cercetătorilor din diferite instituții și institute de profil din străinătate, atât de necesare lămuririi aspectelor privitoare la antichitatea circumpontică.

Irina NASTASI